

DESTRĂMAREA UMANULUI

CLUJ - TEATRUL MAGHIAR

POLIȚIA, de Sławomir Mrozek • Teatrul Maghiar din Cluj • Data premierei: 5 octombrie 1990 • Regia: Árkosl Árpád • Scenografia: Antal Csaba • Distribuția: Csiky András (Șeful Poliției), Biró József (Deținutul), Nagy Dezső (Sergentul - provocator), Borbáth Júlia (Soția sergentului), László Gerő (Generalul), Salat Lehel (Polițistul).

Ce este și ce i se poate întâmpla omului?

Într-o povestire a lui Poe, pacienții unui ospiciu se transformă în proprii lor supraveghetori. E simplu, uniforma rezolvă totul. Travestitul produce o serie de încurcături comice. Deși sub noua mască noi receptăm coerența ființială a nebunilor, totuși, ce mai qui pro quo, și ce mai rîdem! Da, însă mai târziu, la Kafka, Gregor Samsa se preschimbă într-un oribil gândac. Aici, obiectivitatea auctorială spulberă orice iluzie despre om, neîndurarea e absolută și rîsul nostru îngheață. Din moment ce omul a încetat să mai fie o ființă coerentă, el poate fi orice, inclusiv contrariul. La Mrozek, Sergentul este provocator și, deopotrivă, polițistul care apără ordinea stabilită. Mai mult, el se metamorfozează în rebel, după cum rebelul și-a aplicat masca dublului său, aceea a adeptului, și a îmbrăcat uniforma de stîlp al puterii. Iată, ființa umană este anamorfotică; ridicolă și jalnică în același timp. În piesele lui Mrozek, neîndurarea se naște din umor și umorul din neîndurare. Depinde de trupa care pune în scenă o astfel de piesă, pentru ca balanța să stea în echilibru, să încline spre umor sau spre neîndurare. Oricum, nu există loc pentru idei înalte, sentimente frumoase și gesturi nobile. Așa se circumscrie, la dramaturgul polonez, statutul ontologic al insului uman.

În spectacolul Teatrului Maghiar din Cluj, cu **Poliția**, văzut la Festivalul Național de Teatru (Premiul al doilea pentru spectacol, Premiul întâi pentru scenografie), sîntem integrați într-un topos concentraționar. Lumea este o închisoare, iar evenimentele și situațiile se învîrt în cerc, aceeași istorie ciclică și

același destin se repetă. Deținutul schimbă uniforma vărgată cu aceea de aghiotant al Generalului, Sergentul va îmbrăca uniforma Deținutului. Primul va striga: "Trăiască majestatea sa unchiul!" (după ce i-a scuipat efigia), al doilea va exclama "Trăiască libertatea!" (după ce l-a idolatrizat pe unchiaș). Rolurile sînt interșanjabile, totul poate continua infinit și inutil, situația rămînînd aceeași: anxietate și teroare, euforie de farsă sinistă. Repetiția devine ceremonie și impune ritualul. Deșigur, un ritual grotesc, cum este, de exemplu, interogatoriul, care repetă aceleași cuvinte, aceleași gesturi, aceleași acte. Actorii le execută mașinal și frenetic. Or fi aceste personaje izvodiri de panopticum, dar ei le înfățișează ca pe niște automate vii.

Spectacolul s-a jucat pe scena mare a Teatrului Național din București, noi, spectatorii, aflîndu-ne de asemenea în scenă, închiși din toate părțile. În mijlocul nostru s-a înălțat pe verticală o construcție metalică masivă, din gratii reci, apăsătoare și sumbre - deopotrivă locuință și temniță, închisoarea ridicîndu-se temeinic peste locuință, bine înfiptă în supunerea lașă a locuitorilor. Prin verticalizarea spațiului metalizat, decorul lui Antal Csaba, brăzdat de aînea gratii și bare de susținere, creează iluzia psihologică a strîmtorării și, deci, imaginea aiuritoare a abisului. Dacă adăugăm ecoul metalic și halucinant al pașilor pe verticala spațiului, sîntem deja pe terenul experiențelor subliminare și pur senzoriale.

Spațiul acesta i-a fost necesar și eficient regizorului Árkosi Árpád (invitat, ca și scenograful, din Ungaria) pentru edificarea unui spectacol jucat, după opinia mea, într-un stil neonaturalist. Deși cu poliția care, în loc să fie exasperată de acțiunile rebelilor, se chinuie să-i inventeze pentru că altfel nu-și mai justifică existența ne aflăm în plin absurd, totul este comunicat teribil de real și de concret jucat cu intensă naturalitate. Chinuirea Deținutului la interogatoriu este chiar chinuire. Apa, turnată cu pîlnia în gîtul lui și împrăscată de acesta, îi atinge și pe spectatorii din zona apropiată. Dezbrăcarea uniformei de deținut și îmbrăcarea noului costum se întîmplă la scară de unu pe unu. De asemenea, în

funcție de locul unde te-ai așezat, anumite elemente ale construcției metalice îți taie vederea unor porțiuni din secvențele reprezentative. Acțiunea scenică intens concretă și nu lipsită de cruzime demontează mecanismul disimulărilor, acceptării și compromisului, pune în lumină farsa existențială, falsitatea și derizoriul ființei umane.

Spectacolul începe cu o împușcătură și se termină cu o explozie. Un polițist fără grade (Salat Lehel) a împușcat un șobolan. Neparticipînd la jocul și la farsa puterii, om simplu el își îndeplinește mut și indiferent misiunea. Nu are valoare umană, ci numai instrumentală. Tocmai bun pentru a fi sacrificat. Simbolic, el este șobolanul. În final, va fi ucis de explozia bombei destinate Generalului, acesta scăpînd pitit în w.c.

Personajul central este Sergentul-provocator, metamorfozat în rebel. Nagy Dezső îi joacă zelul, entuziasmele și frustrările, îi face vizibilă culpabilitatea pentru a-i încheaga apoi imaginea de călău devenit victimă cu aură de erou. Noi, însă, îi suspectăm aura deoarece e în logica învîrtirii în cerc, a ciclicității, ca mîine să semneze declarația de convertire la sistem și să-l aclame pe majestatea sa unchiul. (Acest "unchi" e sosia orwellianului Big Brother).

Csiky András, actor renumit, îl interpretează pe Comisar. Utilizează, succesiv ori simultan, măștile ipocriziei și insolenței, vicleniei și cinismului, cum îi șade bine unui ofițer tortionar.

În ambele ipostaze (Deținut și Aghiotant), Biró József crează un ins ferm, un individ dintr-o bucată. Tocmai aducerea la același numitor a celor două extreme conține o mare doză de ironie și demonstrează destrămarea interioară a umanului.

Soția Sergentului (Borbáth Júlia) are o evoluție adecvată, conformă cu spațiul în care locuiește. E ridicolă, dar autentică.

Voi nota că niciunul dintre actori n-a strălucit în creații individuale, dar că toți și-au interpretat cu exactitate rolurile, care se assemblează ca plăcile de mozaic în rotundul acestei creații de referință.

Am început cu dimensiunea ontologică a acestui demers scenic. Evident, el are și o dimensiune politică. Dar realizatorii n-au exhibat-o, exterior și superficial. Ea este mai curînd dedusă din cea ontologică. Din punct de vedere politic, e limpede, avem de a face cu victimele unui sistem totalitar. După cum, din perspectiva morală, grotescul și deriziunea sancționează nepăsarea și lașitatea victimelor.

ION CALION